

Крытык з Беласточчыны Серафім Андраюк

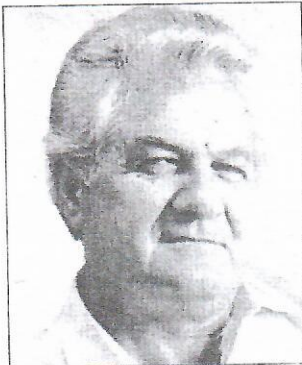
Сёлета ў сакавіку споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння славяна беларускага крытыка і літаратуразнаўцы Серафіма Андраюка. З гэтай нагоды прыгадваем цікавосткі з жыцця гэтага дзеяча беларускага літаратурнага руху.

Нарадзіўся Серафім Андраюк 10 сакавіка 1933 года ў вёсцы Градалі на Бельшчыне, што на гістарычным Падляшшы. У 1939 годзе пайшоў у школу, акурат тады пачалася Другая сусветная вайна. Па вайне сям'я Андраюкоў перабралася ў Беларусь, у вёску Вербашы на Гродзеншчыне.

У 1952 годзе Серафім Андраюк скончыў сярэдняю школу ў Міры і паступіў на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, дзе навучаўся на аддзяленні беларускай мовы і літаратуры. Менавіта ў гэты час ён усур'ёз і назаўжды захапіўся літаратурай і літаратуразнаўствам. Але любоў да чытання сфармавалася яшчэ ў малых гадах, калі ён чытаў літаральна ўсё, што трапляла пад руку: газеты, часопісы, кнігі. Прычым на некалькіх мовах – беларускай, польскай і рускай.

З 1957 года працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ў Крыва-носаўскай сярэдняй школе, што каля Старых Дарог. У гэты час акрамя ўласна працы ён шмат чытае і заглябляецца ў вывучэнне прыгожага пісьменства. Як пільны чытач, бачыць недахопы і памылкі ў школьных падручніках, пра што піша ў артыкулах, якія друкуюцца на старонках газеты «Літаратура і мастацтва».

У 1962 годзе Серафім Андраюк паступае ў аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, якую заканчвае праз тры гады. А ў 1966 годзе паспяхова абараняе дысертацию «Сучасны беларускі раман: (1954 – 1965)» і атрымлівае званне кандыдата філалагічных навук. Пасля гэтага ўладкоўваецца на працу ў Інстытут літаратуры, якому атдаў 15 гадоў свайго жыцця і дзе прайшоў шлях ад малодшага да галоўнага навуковага супрацоўніка. Ён абірае дастаткова важную і вельмі цікавую сферу для даследаў – літаратурны стыль.

Серафім Андраюк

Не сакрэт, што кожны пісьменнік мае свой адметны стыль, які часам можна лёгка пазнаць, нават калі аўтар хаваецца за псеўданімам. Добрых стылістаў заўжды цікава чытаць – яны не толькі фармуюць адметныя моўныя канструкцыі, але таксама прымушаюць задумацца над уласным фармуляваннем думак. Стыль аднаго пісьменніка падаецца прывабным – ён лёгка для разумення, прыемны, камфортны. Стыль іншага можа быць каструбатым, з вялікім награваннем дэталей і фактаў, перапоўнены героямі і сюжэтнымі лініямі – такі звычайна выклікае ў чытача дыскамфорт.

Калі першыя публікацыі ў друку Серафіма Андраюка з'явіліся ў сярэдзіне 1960-х гадоў, то першая кніга – у 1973-м. Яна мае назву «Жыццё. Літаратура. Герой» і ўжо па ёй можна зразумець, што аўтар узяў дастаткова высокую планку ў літаратуразнаўстве. Ад гэтага моманту асноўнай сферай даследаванняў Андраюка стала беларуская проза ва ўсіх яе шматбачных праявах.

Услед за першай кнігай з'явіліся і іншыя. З даволі красамоўнымі назвамі і нетрывіяльным зместам. У 1974 годзе быў выдадзены зборнік крытычных артыкулаў «Стыль пісьменніка», а праз два гады пабачыў свет зборнік «Выяраючы жыццём». У 1981 годзе была надрукавана манаграфія «Традыцыі і сучаснасць», а ў 1983-м зборнік крытыкі «Жыццё чалавекам». За яго ў 1984 годзе Серафім Андраюк атрымаў Літаратурную прэмію імя Івана Мележа. А ў 1988 годзе быў апублікаваны нарыс твор-

часці Івана Пташнікава «Чалавек на зямлі».

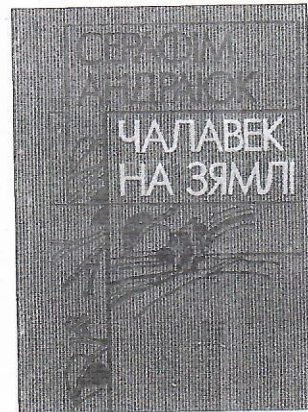
Даследаваў Серафім Андраюк творчасць беларускіх аўтараў розных часоў. У яго ёсць публікацыі пра Яна Скрыгана, Міхася Лынькова, Івана Мележа, Івана Шамякіна, Янку Брыля, Барыса Сачанку, Алеся Адамовіча, Алеся Жука, Генрыха Далідовіча ды іншых. Андраюк належаў да той плеяды беларускіх навукоўцаў, хто не толькі даследаваў беларускую літаратуру, але і развіваў яе.

У 1981 годзе ён прыходзіць на працу ў выдавецтва «Мастацкая літаратура», галоўным рэдактарам. А ў 1993 годзе становіцца дырэктарам выдавецтва і займае гэтую пасаду да 1996 года. Гэты перыяд можна назваць зорным у гісторыі «Мастацкай літаратуры» – тут склаўся добры калектыў з выдатных пісьменнікаў. У той час там працавалі Рыгор Барадулін і Алеся Разанаў, Уладзімір Арлоў і Вера Палтаран, Леанід Дранько-Майсюк і Мікола Мятліцкі.

Рэч у тым, што на сконе савецкай эпохі камуністычная дагматыка слабела з кожным годам. А разам з ёй знікала і ўсюдысная цензура, якая дазваляла друкаваць толькі «правільныя» адносна партыйнага курсу творы. Творы пра шчаслівых калгаснікаў і працоўных папросту згубілі сваю актуальнасць і былі ўжо мала каму цікавымі.

Пасля абвяшчэння кіраўніком СССР Міхаілам Гарбачовым так званай «перабудовы» літаратурнае жыццё дзёк і наогул незваротна змянілася: у чытачоў з'явілася магчымасць знаёміцца з больш смелымі і адкрытымі, больш цікавымі і актуальнымі творами ў самых розных жанрах. А маладыя беларускія літаратары спрабавалі нагнаць стратанае, каб і нашая літаратура не надта адставала ад іншых. Друкаваліся такія творы і ў «Мастацкай літаратуры».

Напрыклад, зборнік «Тутэйшыя», які быў такім сабе своеасаблівым падсумаваннем дзейнасці аднайменнага літаратурнага аб'яднання канца 1980-х, пабачыў свет акурат у гэтым выдавецтве

ў 1989 годзе. Пад адной вокладкай былі сабраныя творы вядомых цяпер аўтараў: Ігара Бабкова, Сяргея Дубаўца, Адама Глобуса, Уладзіміра Сцяпана, Анатоля Сыса, Пятра Васючэнкі, Алеся Наварыча ды многіх іншых.

Унёсак Серафіма Андраюка ў беларускае літаратуразнаўства сапраўды вельмі важны, бо ў яго крытычных і літаратуразнаўчых артыкулах бачым усе асноўныя прыкметы літаратуразнаўства: гісторыя літаратуры, тэорыя літаратуры, літаратурная крытыка. Да ўсяго яшчэ варта дадаць і шырокі аўтарскі круггляд, што дазваляў яму фармуляваць думку, якая цікава чытаецца і цяпер.

Па працах Серафіма Андраюка можна адсачыць, як развіваўся літаратурны працэс у Беларусі ў павяненны час – яны дазваляюць паглядзець на тых аўтараў, якіх мы ведаем са школьнай лавы, з іншага ракурсу. Не проста асэнсаваць іх творы, але і зразумець матывацыю не толькі герояў, але і саміх аўтараў. Гэта досыць цікавы пісьмовы помнік той эпохі. Бо ў наш час такіх глыбока абазначаных чытачоў, якія маюць амаль што энцыклапедычныя веды і занураны ў самыя глыбіні літаратуры, вельмі не стае. Іх банальна няма...

Пайшоў з жыцця Серафім Андраюк год таму – 4 красавіка 2022 года.

Канстанцін КАСЯК